

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Карпенка Віктора Миколайовича на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Відповідно до положень ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. Гарантування цього права покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правничою допомогою належного рівня, що, відповідно, вимагає визначення в законах України умов і способів надання такої допомоги.

У КПК України визначений порядок надання професійної правничої допомоги таким учасникам кримінального провадження як підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та свідок. Втім, аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що процесуальний порядок надання професійної правничої допомоги свідку не знайшов належного законодавчого регулювання. Адже, поза увагою законодавця залишилися питання регламентації процесуального статусу адвоката свідка у кримінальному провадженні, процедура набуття ним цих повноважень та інші питання процесуального порядку участі адвоката свідка у досудовому розслідуванні чи судовому провадженні.

Таким чином, сучасне наукове дослідження права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні з метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування є вкрай важливими та актуальними.

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що актуальність теми дисертаційного дослідження В.М. Карпенка на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру

роботи, що дало можливість дисертанту всебічно й повно дослідити задекларовану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження.

При написанні роботи автор проаналізував достатню кількість джерел (217 найменувань), ґрунтовно та критично вивчив роботи правників, що дало йому змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних і нормативно-прикладних проблем гарантування та реалізації права свідка на правничу допомогу у кримінальному провадженні.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, зокрема даними судової статистики, опублікованими на сайті Судової влади України та Офісу Генерального Прокурора; результатами опрацювання рішень Конституційного Суду України, рішень ЄСПЛ та національних судів, зокрема і тих, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень; результати опитування адвокатів, слідчих, дізнавачів, прокурорів.

Результати наукового дослідження апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах та опубліковано в десяти наукових виданнях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, одна – у науковому періодичному виданні інших держав з юридичного напрямку.

Отже, дисертаційне дослідження В.М. Карпенка виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача відображають всі його розділи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація В.М. Карпенка є одним із перших у сучасній вітчизняній науці кримінального процесу комплексним дослідженням, у якому на монографічному рівні викладено проблеми реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. У дослідженні сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, вперше доведено, що під час допиту свідка, предметом якого є встановлення його причетності до вчиненого діяння, він повинен мати

можливість скористатися безоплатною (за рахунок держави) правничою допомогою. Також вперше проведено порівняльно-правовий аналіз регламентації інституту надання правової допомоги свідку у кримінальному процесуальному законодавстві різних країн та встановлено відмінності у визначенні функції та обсягу правової допомоги, підходах до регламентації процесуального статусу особи, яка надає правову допомогу.

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи В.М. Карпенка не викликають зауважень. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Зроблені В.М. Карпенком наукові висновки мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими. Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації, є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на загальному діалектичному методі пізнання соціальних явищ та процесів, відповідно до якого проблеми, що вирішуються в дисертації, розглядаються в єдності їх соціального змісту та правової форми. Під час дослідження автором використовувалися й інші методи дослідження, такі як: історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, системно-структурного аналізу.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними. Під час підготовки дисертаційного дослідження автор використовував власний практичний досвід роботи у адвокатурі та прокуратурі.

Отже, результати дисертаційного дослідження В.М. Карпенка, які виносяться на захист є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу масиву нормативно-правових актів, у тому числі міжнародного характеру, законодавства інших країн, наукових праць в галузі кримінального процесу.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані і мета досягнута. Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексним дослідженням проблеми реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні.

Сформульовані та аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні; правозастосовній діяльності адвокатів; освітньому процесі – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських та практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами Національної академії внутрішніх справ під час викладання таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Доказування в кримінальному провадженні», «Актуальні питання кримінального процесуального права», «Адвокатура України».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація В.М. Карпенка викладена українською мовою та має чітку структуру, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від висвітлених питань, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження – 263 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 208 сторінок.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У **розділі 1** «Теоретико-правові та методологічні основи дослідження права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» здійснено аналіз пам'яток вітчизняного права та визначено, що необхідність забезпечення свідку права на правову допомогу обумовлена запровадженням змішаної форми кримінального процесу. Звертається увага на те, що рішення Конституційного Суду України у справі про право на правову допомогу від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 зумовило внесення у 2010 році відповідних доповнень до КПК України, якими було запроваджено регламентацію інституту надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні.

Визначено основні ознаки професійної правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні та обґрунтовано, що професійна правнича допомога свідку – це один із видів правничої допомоги у кримінальному провадженні, яка надається адвокатом та полягає у консультуванні свідка з

правових питань, роз'ясненні його прав і процедур їх реалізації, участі у допиті свідка та інших процесуальних діях, складенні процесуальних документів з метою забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів свідка як учасника кримінального провадження, недопущення їх порушень чи сприяння відновленню їх у разі порушення.

Визначено відмінності регламентації інституту надання свідку правової допомоги у кримінальному процесуальному законодавстві різних країн: 1) по-різному визначають функцію особи, яка надає правову допомогу свідку (представник, адвокат, захисник свідка); 2) різний обсяг правової допомоги, яка може надаватися свідку (лише під час допиту, під час проведення слідчих дій, під час проведення будь-яких процесуальних дій); 3) різні підходи до порядку регламентації процесуального статусу особи, яка надає правову допомогу свідку.

У розділі 2 «Гарантії реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» доведено, що процесуальна форма набуття повноважень адвоката свідка не повинна носити дозвільний характер, а тому не потребує винесення окремого рішення особи, яка здійснює досудове розслідування чи судове провадження. Обґрунтовано, що під час допиту свідка на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, де не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і предметом допиту є встановлення причетності свідка до вчиненого діяння, свідок повинен мати можливість скористатися правовою допомогою адвоката, в тому числі і за рахунок державного бюджету.

Встановлено три підходи до визначення особи, яка надає свідку професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні, – захисник, представник, юридичний помічник. Визначено, що правнича допомога свідку не є тотожною представництву його інтересів у кримінальному провадженні, вона є ширшою за своєю суттю. Обґрунтовано, що суб'єктами надання професійної правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні мають бути не лише адвокати, а і фахівці у галузі права.

Обґрунтована доцільність доповнення КПК України окремою нормою, де має закріплюватися процесуальний статус особи, яка надає свідку професійну правничу допомогу, з визначенням її прав та обов'язків, а також обставини, за наявності яких вона підлягає відводу від участі у провадженні. Запропоновано права свідка та адвоката свідка поділяти на такі групи: 1) права свідка, які він реалізовує безпосередньо під час проведення процесуальних дій (права адвоката свідка обумовлені гарантуванням реалізації прав самим свідком); 2) права свідка, реалізація яких доручається адвокату (здійснюється адвокатом у формі представництва інтересів свідка).

У розділі 3 «Реалізація права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» встановлено, що не відповідає вимозі правової визначеності законодавча регламентація участі адвоката у допиті свідка. Доведено, що ефективність реалізації права свідка на професійну правничу допомогу під час давання показань залежить від можливості проконсультуватися із адвокатом як до початку першого допиту, так і під час давання показань.

Обґрунтовано, що надання показань є складовою частиною тих слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на перевірку раніше отриманих показань та за характеристикою отримання інформації є вербальними чи змішаними слідчими (розшуковими) діями. До таких слідчих (розшукових) дій відносяться: одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб, пред'явлення для впізнання та слідчий експеримент.

Визначено, що правнича допомога свідку при здійсненні виклику полягає у відстоюванні його прав та законних інтересів щодо отримання повістки про виклик у законний спосіб та з дотриманням встановлених законом строків. Доведено, що у разі надсилання повістки про виклик поштою, таке відправлення має здійснюватися лише рекомендованим листом, який доставляється та вручаються адресатові під розписку.

У результаті проведеного дослідження здобувачем запропоновані та сформульовані пропозиції щодо удосконалення чинного КПК України в контексті питань, що розглядалися.

На закінчення кожного розділу та всієї дисертації загалом В.М. Карпенком наводяться висновки, в яких конкретно характеризується зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження, мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності.

Список використаних джерел складається з 217 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація В.М. Карпенка відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання – реалізація права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження В.М. Карпенка на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» слід використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 1.3. «Міжнародний досвід забезпечення права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» дисертант вдало здійснив порівняльно-правовий аналіз регламентації інституту надання правової допомоги свідку у кримінальному процесуальному законодавстві різних країн. При цьому акцент зроблено на аналізі кримінального процесуального законодавства пострадянських країн. Очевидно, що такий аналіз є виправданим з метою визначення шляхів розвитку права свідка на правову допомогу у законодавстві цих країн після набуття ними незалежності.

Окрім цього, дисертант детально проаналізував процесуальне законодавство Німеччини. Тобто, було здійснено аналіз процесуального законодавства тих країн, які відносяться до романо-германської правової сім'ї.

Втім, на думку рецензента, при дослідженні цього питання автору варто було б звернути увагу і на регламентацію права свідка на правничу допомогу у законодавстві країн англосаксонської правової сім'ї (США, Великобританії).

2. В дисертаційному дослідженні автор стверджує, що «функціональне призначення адвоката свідка не передбачає його участі у доказуванні шляхом збирання доказів» (сторінка 148). Втім, на думку рецензента, в цьому аспекті варто було б звернути увагу на те, що правнича допомога надається і свідку, який в подальшому може набути статус підозрюваного. Тому адвокату, який надає правничу допомогу, так званому, «запідозреному» свідку, доцільно було б мати право збирати докази з метою унеможливлення повідомлення необґрунтованої підозри.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація В.М. Карпенка на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Карпенка Віктора Миколайовича на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати що

відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні, за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Карпенко Віктор Миколайович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Оксана ХАБЛО

